

מפעל דף היומי בעיון

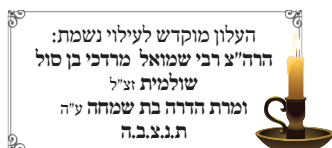
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והתנועות | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

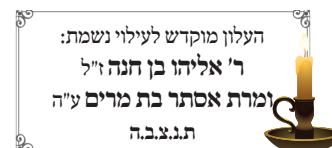
יום ד' י"ט אדר - יום ג' כ"ה אדר תשפ"א

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית זצ"ל
ומרת הדרה בת שמוחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

מסכת פסחים ק"ב-ק"ה

שבוע פרשת כי תשא

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

דף ק"ב

... מאן תנא עקירות - רבי יהודה. דתניא: חברים שהיו מסובין, ועקרו רגליהם לילך לבית הכנסת או לבית המדרש, כשהן יוצאין - אין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין - אין טעונין ברכה לכתחלה, אמר רבי יהודה: במה דברים אמורים - בזמן שהניחו שם מקצת חברים, אבל לא הניחו שם מקצת חברים, כשהן יוצאין - טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין - טעונין ברכה לכתחלה.

מבואר בגמ' לעיל [ק"א ב'], שהאוכל במקום אחד ושינה מקומו, צריך לברך עוד פעם כשימשיך לאכול. וביארו תוס' [ד"ה כשהן] טעם הדבר, שיש בשינוי מקומו היסח הדעת.

ואיתא בגמ', יתיב רב אידי בר אבין קמיה דרב חסדא, ויתיב רב חסדא וקאמר משמיה דרב הונא, הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך, לא שנו אלא מבית לבית, אבל ממקום למקום לא. וכתב רש"י [ד"ה ממקום], ש"ממקום למקום" היינו מבית לעליה [א"ה]. אף דלעיל בע"א אמרו לגבי דין קידוש במקום סעודה נחשב לשינוי מקום, צ"ל דחלוק דין זה משם]. אמנם התוס' [ד"ה אלא בסוה"ד] והרא"ש כתבו, דשינוי מקום הוה אפילו מבית לעליה או מחדר לבית, ומה שאמרו כאן ש"ממקום למקום לא", היינו מפינה לפינה. וכתב הר"ן, שאף על גב דלעיל לגבי אין קידוש אלא במקום סעודה מסיקין דאפילו מפינה לפינה היינו משום דקביעות סעודה לא הוי אלא במקום סעודה ממש, שאין דרך בני אדם לקבוע סעודה בתוך כל הבית, אבל גבי

שתיית יין אין אדם מייחד מקום מיוחד בבית לשתייה, ולכך משמע דבפת ומיני דגן דאדם קובע באכילתן מקום מיוחד כל שניהו אפילו מפינה לפינה צריך לברך.

ונחלקו בגמ' רב חסדא ורב ששת במה נאמר דין שינוי מקום, שלדעת רב חסדא דברים שטעונים ברכה לאחריהם במקומם אין בהם דין שינוי מקום, כיון ש"לקביעה קמא הדר" [ע"י להלן ביאור הסברא]. אמנם לדעת רב ששת שינוי מקום הוא אף בדברים שטעונים ברכה לאחריהם במקומם.

ובביאור הסברא ש"לקביעה קמא הדר", שבדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם הואיל ולא בירך אחריהם ועמד לילך למקום אחר לסעוד, על קביעות הראשון הלך לברך ברכה אחת על שתייהם, ולפניהם נמי אין צריך לחזור ולברך. והרא"ש כתב, שהסברא בזה היא שכיון שאם לא היה אוכל כאן היה צריך לחזור למקומו ולברך, הוי כאילו עדיין הוא במקומו וגומר סעודתו כאן ומברך כאן ברכת המזון.

וכתבו הרשב"ם [ק"ב א' ד"ה תניא] והתוס' [ק"ב א' בדיבור הנמשך מלעיל] שהלכה כרב חסדא הואיל ותניא כוותיה. אמנם הרי"ף כתב שהלכה כרב ששת, ותמה עליו הרא"ש, ופסק גם הוא דהלכה כרב חסדא. אמנם הרמב"ם [פ"ד מברכות ה"ד] פסק כרב ששת, ובכסף משנה שם ביאר דעת הרי"ף והרמב"ם בזה ויישב קושיות הרא"ש, וציין לדבריו בב"י [סי' קע"ח].

וכתב רש"ם, שדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם היינו כגון מים ופירות, ודברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם

הודעה חשובה

ניתן להקדיש את העלון מידי שבוע להצלחה או לע"נ, וכן אפשר לפרסם ספרים בלבד בעמוד האחרון של העלון, העלון מודפס ב20,000 עותקים ומופץ בכל הארץ, מלבד זה הוא נשלח במייל לרובבות אנשים, ומהם זה נשלח לעוד רבבות רבות של אנשים, כך שמעיינים בו למעלה ממיליון איש מידי שבוע, בהקדשה אחת אתם מנציחים את יקירכם במפעל התורה וזיכוי הרבים מהגדולים בעולם, או זוקפים להצלחתכם את זכות הרבים ולימוד התורה של ציבור ענק זה, מעלת לימוד התורה היא הסגולה הבדוקה והמועטה יותר מכל הסגולות שבעולם, בסכום של 1,000\$ תוכלו לזכות בהקדשה זו, כל הקורא זוכה! רק שני הקדשות יופיעו מידי שבוע בעמוד הראשון של העלון! או פירסום של ספרים, עמוד שלם 1,000\$ וחצי עמוד 500\$, בפרסום זה אתם חוסכים הוצאות גדולות של הדפסה והפצה. לפרטים: בטלפונים או במייל המופיעים בתחתית העמוד. וכן ניתן לשלם בנדרים פלוס או בקהילות על שם מכון ראש פינה, ולכתוב שם את פרטי ההקדשה

כולל ומכון ראש פינה:

היינו כל שבעת המינים ואף יין. והתוס' הקשו על דבריו, וכתבו דין ושבעת המינים לא הו' מדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם, ודוקא פת שמברכים עליה המוציא היא צריכה ברכה לאחריה במקומה. ונסתפקו התוס', דשמא גם כל מיני מזונות שיש בהם מה' מינים צריכים ברכה במקומם לאחריה במקומם. ומ"מ כתבו, דלכל הפירושים אם הלך באמצע סעודה למקום אחר יכול לשתות יין או מים בלא ברכה דכיון שהוא בתוך הסעודה לקיבעיה קמא הדר.

ואיתא בברייתא בגמ', שבאופן של שינוי מקום "כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחילה". וכתבו תוס' [ד"ה אלא] והרא"ש [כאן, ובחולין פ"ו סי' ה'], דמשמע מזה שבאופן של שינוי מקום שיש היסח הדעת, לא סגי שיברך ברכת המוציא, אלא צריך שיברך ברכה מ"ז, והביאו לכך עוד ראיות. אמנם כתבו, שיש לדחות ולומר שמצד ה'שינוי מקום' באמת אי"צ לברך ברכה מ"ז על מה שכבר אכל אלא רק לברך ברכה ראשונה על מה שיאכל, אלא שחוששים שמא יהיו מלחזור עד שירעבו ואז לא יוכלו לברך ברכה מ"ז, אך אם יצאו ולא בירכו למפרע, כשיחזרו לא רק ברכת המוציא. וכן הפירוש בתוספתא דברכות [פ"ד ה"ב] בעל הבית שהיה מיסב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך כו', הפליג צריך ברכה למפרע וכשהוא חוזר צריך ברכה לכתחילה, שהכונה שכשרוצה לצאת צריך לברך למפרע כיון שקראו להפליג ושמא ישהה כנ"ל. וכן הוכיחו תוס' והרא"ש מכמה מקומות שאף שהיסח הדעת מצריך ברכה לפניו כשרוצה לחזור ולאכול, מ"מ אי"צ לברך ברכה מ"ז על מה שכבר אכל.

וכתב הר"ן, דשינוי מקום דאמרינן צריך לברך היינו בין שהלך למקום אחר ולא חזר למקומו בין שהלך וחזר למקומו שינוי מקום מיקרי וצריך לברך.

ואיתא בברייתא, שאם הניחו שם זקן או חולה אינם טעונים ברכה כשהם יוצאים ולא כשהם חוזרים. וכתב הטור [סי' קע"ח], דה"ה כשהניחו מקצת חברים. וכתב הב"י, דמשמע ליה דמה ששינוי 'זקן או חולה' הוא לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט.

וכתב הב"י, דמשמע דלדעת הפוסקים כרב חסדא, לא שאני לן בין הניחו שם מקצת החברים ללא הניחו, דבדברים שאינם טעונין ברכה לאחריהם במקומם אפילו הניחו נמי צריך לברך, דכיון דדבר שאין לו קבע הוא אינו מועיל מה שהניחו מקצת חברים, ואם הם דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אף שלא הניחו שם קצת מן החברים אינם צריכים לחזור ולברך משום דלקיבעיה קמא הדר.

והרמב"ם [פ"ד ה"ג - ה'] כתב : היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע על מה שאכל וחזר ומברך בתחלה המוציא ואח"כ יגמור סעודתו חברים שהיו יושבין לאכול ויצאו לקראת חתן

או לקראת כלה אם הניחו שם זקן או חולה חוזרים למקומם וגומרים סעודתם ואינם צריכים לברך שנייה ואם לא הניחו שם אדם כשהם יוצאים צריכים ברכה למפרע וכשהם חוזרים צריכים ברכה לכתחילה וכן אם היו מסובים לשתייה או לאכול פירות שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל וחזר ומברך שנייה לכתחילה על מה שהוא צריך לאכול והמשנה מקומו מפניה לפניה בבית אחד אינו צריך לחזור לברך אכל במזרחת של תאנה זו ובא לאכול במערבה צריך לברך. עכ"ל.

וכתב הב"י, שהרמב"ם מפרש דהא דתניא שאם הפליג צריך לברך למפרע, היינו לומר שאם פירש והרחיק ממקום סעודתו צריך לברך למפרע, אבל אם לא הפליג דהיינו שלא הרחיק הרבה ממקום סעודתו אלא מפניה לפניה אינו צריך לברך, וזהו שכתב או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע וכו' כלומר דמאחר שיצא מפתח ביתו הוי ליה כהפליג דהיינו שינה מקומו וצריך לברך, אבל אם דיבר עמו בתוך הבית אף על פי ששינה מקומו מפניה לפניה אינו צריך לברך וכדקתני רישא דברייתא קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך למפרע.

ובשו"ע [סי' קע"ח סעיף א'] כתב : חברים שהיו יושבים לאכול ויצאו לקראת חתן או לקראת כלה, אם הניחו שם מקצתן חוזרים למקומם וגומרין סעודתן ואינם צריכין לברך שנייה; ואם לא הניחו שם אדם, כשהם יוצאים צריכים ברכה למפרע, וכשהם חוזרים צריכים ברכה לכתחילה; וכן אם היו מסובין לשתות או לאכול פירות, שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל, וחזר ומברך שנית על מה שהוא צריך לאכול. והמשנה מקומו מפנה לפנה בבית א', אינו צריך לחזור ולברך; אכל במזרחת של תאנה זו ובא לאכול במערבה, צריך לברך [דעת הרמב"ם].

וכתב הרמ"א : ויש חולקים בכל מה שכתוב בסי' זה, רק סוברים ששינוי מקום אינו אלא כהיסח הדעת, ולכן אם שינה מקומו למקום אחר א"צ לברך אלא לפני מה שרוצה לאכול, אבל לא על מה שכבר אכל; [תוס' ורשב"ם והרא"ש ומרדכי וטור] ודוקא שלא הניח מקצת חברים בסעודה ואכל מדברים שאינן צריכין ברכה במקומם, אבל אם הניח מקצת חברים או אפילו לא הניח ואכל דברים שצריכין ברכה במקומם, אפי' מה שרוצה לאכול אחר כך א"צ לברך [סמ"ק וא"י]; ולכן מי שפסק סעודתו והלך לבית אחר, או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו אפי' לפתח ביתו או למקום אחר, כשחזר לסעודה א"צ לברך כלל, דהא פת צריך ברכה במקומו לכולי עלמא; מיהו אם היסח דעתו כשחזר, ודאי צריך לברך על מה שרוצה לאכול אח"כ [ב"י ורשב"א]. ואין חילוק בין חזר למקום שאכל כבר ובין סיים סעודתו במקום אחר [רמב"ם פ"ד ור"ן]. וכן נוהגין במדינות אלו, מ"מ לכתחילה לא יעקר ממקומו בלא ברכה, דחיישינן שמא ישכח מלחזור ולאכול [הר"ד מנחם ור"ן]; מיהו לצורך מצוה עוברת, כגון שהגיע זמן תפלה, מותר [כל בו] ועיין סי' קפ"ד.

כתב המשנ"ב [ס"ק כ"ה], שלדעת השו"ע שהאוכל במזרחה של תאנה זו והלך למערבה צריך לברך, הוא מחמת שאינו רואה מקומו הראשון ומיירי שלא עמדה התאנה בתוך היקף מחיצות דאם עמדה בתוך היקף מחיצות אף שאין רואה מקומו א"צ לברך דחשיב הכל מקום אחד וכמש"כ לעיל בשינה מקומו בחדר אחד ועיין לקמיה בס"ג לענין מאילן לאילן. ואם היה דעתו בשעת ברכה לאכול גם במערבו של אילן י"א דמהני בכל גווני.

דף ק"ג

שלח ליה אבוה דשמואל לרבי: ילמדנו רבינו סדר הבדלות היאך? שלח ליה: כך אמר רבי ישמעאל בר רבי יוסי שאמר משום אביו, שאמר משום רבי יהושע בן חנניה: נהי"ק. אמר רבי חנינא: משל דרבי יהושע בן חנניה למלך שיוצא ואפרכוס נכנס, מלוין את המלך, ואחר כך יוצאים לקראת אפרכוס. מאי הוי עלה? אבוי אמר: יקזנה, ורבא אמר: יקנה"ז, והילכתא כרבא.

סדר ארבע הברכות שמברכים על כוס של הבדלה בכל מוצ"ש - ברכת היין, ברכת הבשמים, ברכת הנר וברכת הבדלה - הכל מודים שברכת היין קודמת לכולן וברכת הבדלה מאוחרת לכולן [בברכות נ"ב א' לר"י], ואפילו בית שמאי הסוברים בקידוש שברכת היום קודמת לברכת היין, מודים כאן, שבהבדלה מוציאים את קדושת היום, וכל שמאחרים להוציאה עדיף [שם]. בברכות הריח והנר, אמר ר' יהודה שנחלקו בהן בית שמאי ובית הלל, בית שמאי אומרים ברכת הנר קודמת ובית הלל אומרים ברכת הבשמים קודמת, ור' מאיר וכן סתם משנה סוברים שלדברי הכל ברכת הבשמים קודמת. הלכה ברכת הבשמים ואחר כך ברכת הנר, וסימנך: "יבנה", יין בשמים נר הבדלה [טו"ש ע"י רצ"ו ס"א]. הטעם דיין קודם לכל הדברים שהוא תדיר והוא הגורם להבדלה [שם], ומקדימין בשמים לנר דברכת הבשמים ג"כ תדיר לגבי ברכת נר שאינה אלא במוצאי שבת, ואלו בשמים ביכולת לברך כמה פעמים ביום [ערוך השולחן סי' רצ"ו סעיף ו']. במוצאי יום כפור, שאין ברכת בשמים, הסימן: "ינה", ובמוצאי יום טוב לחול, שאין לא נר ולא בשמים, מברכים יין והבדלה [מנהיג סי' ע"ו].

בסדר הברכות של מוצאי שבת ליום טוב נחלקו אמוראים בסוגיין, יש סוברים ברכת קידוש קודמת לברכת הבדלה, לפי שקדושת היום עדיפה מהבדלה, ועוד שכשמבדיל בראשונה נראה כאילו קדושת היום עליו כמשוי, ויש סוברים ברכת הבדלה קודמת לקידוש, ואמרו משל למה הדבר דומה למלך שיוצא ואפרכוס [שר] נכנס, מלווים את המלך ואחר כך יוצאים לקראת אפרכוס. וכן נחלקו אם סומכים ברכת היין לקידוש או להבדלה, ואם מפסיקים בין קידוש להבדלה בברכה אחרת, לפי שזה מכחיש כחו של זה, או שאין מפסיקים. וכן נחלקו אם ברכת הבדלה קודמת לברכת הזמן או מאוחרת לה, שמצד אחד יש לומר ברכת שהחיינו מיד אחר קידוש לפני הבדלה לפי שהקידוש גורם לשהחיינו, שאם לא היה הקידוש

לא היה שהחיינו. אבל הבדלה אינה שייכת לשהחיינו, שהרי גם כשאין הבדלה אומרים זמן. ומצד שני יש לומר, שכמו שברכת שהחיינו היא תמיד אחר הקידוש כך היא גם אחר הבדלה. וטעם הדבר, לפי שברכת שהחיינו עיקרה לא נתקנה דוקא על הכוס, אלא יכול לאומרה גם בשוק, הלכך אומרה לבסוף.

למסקנת הגמ' מבואר, שכשחל יו"ט במוצאי שבת אומר יקנה"ז.

וכתב הרשב"ם, שמה שלא הזכירו בסוגיין דין הבשמים הוא מחמת שהבשמים הם כדי להחזיר הנשמה יתירה, וביו"ט יש נשמה יתירה כמו בשבת, וא"כ ביו"ט שחל במוצ"ש אין צריך לברך על הבשמים. אמנם התוס' הקשו, דאם יש נשמה יתירה ביו"ט, למה אי"צ לברך על הבשמים בכל מוצאי יו"ט, לכך כתבו, דהאכילה ושתייה והשמחה ביו"ט הם במקום בשמים, ולכן יו"ט שחל במוצ"ש אין צריך בשמים כדי להשיב הנפש.

ולהלן [ק"ד א'] נחלקו אמוראי אם צריך שיאמר מעין חתימה סמוך לחתימה או מעין פתיחה, ואמרינן דאיכא בינייהו יום טוב שחל להיות אחר השבת דחתמינן בין קודש לקודש, שלמאן דאמר מעין פתיחה סמוך לחתימה אין צריך לומר "בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת" ומאן דאמר מעין חתימה צריך לומר נוסח זה. ופסקו הרי"ף והרא"ש כמאן דאמר מעין חתימה.

וכתבו התוס' והרא"ש והמרדכי, ששאל רבינו אפרים את רבינו תם [עי' ספר הישר תשו' סי' סז אות ד] למה נהגו העולם להוסיף ולומר "ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קידשת הבדלת וקידשת את עמך ישראל בקדושתך", דאין זה לא מעין פתיחה ולא מעין חתימה, והשיב לו רבינו תם [עי' שם סי' סח אות ד], משום חייבת היום האריכו כדי לומר פעם אחת מעין שבע הבדלות א. בין קודש לחול. ב. בין אור לחושך. ג. בין ישראל לעמים. ד. בין יום השביעי לששת ימי המעשה. ה. "בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת", פירוש שביו"ט מותר מלאכת אוכל נפש. "ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת" היינו חול המועד שמותר בו מלאכת אוכל נפש ובשבת אסור. ו' - ז'. "הבדלת וקידשת את עמך ישראל בקדושתך", שתי הבדלות, בין כהנים לויים וישראלים, הרי שבעה. והוי מעין חתימה דבין קודש לקודש.

והר"ן כתב, שאין צריך לומר בהבדלה זו בין יום השביעי לששת ימי המעשה, ומ"מ הביא שנהגו לאמרו.

וכתב הב"י, שמתוך זה יתבאר לך שאין לחוש למה שכתוב בספר ארחות חיים לערער על נוסח זה.

עוד כתב בארחות חיים, פעם אחת שכח רבי להבדיל במוצאי שבת יו"ט של פסח עד שאכל ירקות והתחיל ההגדה, וקודם שגמר ההגדה נזכר, ולא רצה לחזור ולהבדיל עד שהשלים ההגדה עד גאל ישראל.

ובשו"ע [סימן תע"ג סעיף א'] כתב: מוזגין לו כוס ראשון ומקדש עליו, ומברך שהחיינו. ואם חל בשבת, אומר ויכולו, ואם חל במוצאי שבת אומר יקנה"ז, ואם שכח להבדיל ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה, ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואחר כך יבדיל [כמש"כ הב"י בשם ארחות חיים].

כתב המג"א [ס"ק ב'], שאם נזכר באמצע סעודתו שלא הבדיל, מבדיל באמצע סעודתו על הכוס, ואם היה דעתו לשתות יין תוך הסעודה אינו מברך בפה"ג, דכיון דאיכא פלוגתא [ע"י סי' רצ"ט ס"ג] ספק ברכות להקל, ואם לא היה דעתו צריך לברך. ולא ימתין עד אחר הסעודה דא"כ יהיה כמוסיף על הכוסות ואין לומר שיאמר הבדלה והלל על כוס אחד, שאין אומרים ב' קדושות על כוס אחד, דדוקא קידוש והבדלה שרי דשניהם ענין א' היא, כדאיתא בפסחים דגם בהבדלה אמרינן המבדיל בין קודש לקודש. ואם שכח להבדיל עד אחר ברכת המזון אומר הלל והבדלה על הכוס אחד, דהא אין אפשר בענין אחר [וכמ"ש סי' רצ"ד ס"ג].

כתב המשנ"ב [ס"ק ד' ה'], דצריך להבדיל תיכף כשנזכר אינו יכול שהרי הבדלה טעונה כוס והמברך צריך שיטעום ובאמצע הגדה אסור להפסיק בשתיה ומלשון המחבר שכתב עד שהתחיל הגדה משמע דאם נזכר קודם שהתחיל ההגדה א"צ להמתין אלא תיכף מוזג כוס ואומר עליו ברכת הבדלה ושותהו אכן זהו רק לדעת המחבר דאין מברכין על כל כוס, אבל לדעת הרמ"א בתע"ד בהג"ה וכמנהגנו דמברכין על כל כוס ויצטרך לברך עליו ברכת בפה"ג א"כ נראה כמוסיף על הכוסות דאסור וכדלעיל בסימן תע"ב ס"ז א"כ אפשר דאף אם נזכר קודם שהתחיל ההגדה ג"כ אין תקנה עד שישלים ההגדה אם לא שבשעת ברכת כוס ראשון כיון שישתה בין הכוסות וכדלעיל בסימן תע"ב ס"ז. ואם נזכר באמצע סעודתו שלא הבדיל מחויב להפסיק תיכף מסעודתו ולהבדיל ולא יברך עליו ברכת בפה"ג שברכת כוס שני ששתה לפני האכילה פוטרתו אא"כ לא היה דעתו אז לשתות בתוך האכילה שבכגון זה צריך לברך עליו גם ברכת בפה"ג. ואם נזכר תוך בהמ"ז שלא הבדיל מברך ברכת המזון והבדלה על כוס אחד וכן אם לא נזכר עד לאחר ששתה כוס של ברהמ"ז ימתין עד לאחר גמר הלל והגדה ואז יבדיל על הכוס הד' ואם לא נזכר עד לאחר ששתה כוס ד' יבדיל על כוס ה' וצריך לברך עליו גם בפה"ג שהרי כבר הסיח דעתו משתיה.

עוד כתב [ס"ק ג'], שאין מברכין על הבשמים בכל מוצ"ש ליו"ט. ואומרים הבדלה זו מיושב כמו הקידוש.

... אמרו ליה: הב לן וניברך. לסוף אמרו ליה: הב לן ונישתי. אמר להו, הכי אמר רב: כיון דאמריתו הב לן וניברך - איתסרא לכו למישתי. מאי טעמא - דאסחיתו דעתיכו. אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודה, וקאי עלייהו רב אחא בריה דרבא. אמימר בריך על כל כסא וכסא, ומר זוטרא בריך אכסא קמא ואכסא בתרא, רב אשי בריך אכסא קמא ותו לא בריך. אמר להו רב אחא בר רבא: אנן כמאן נעביד? אמימר אמר:

נמלך אנא, מר זוטרא אמר: אנא דעבדי כתלמידי דרב. ורב אשי אמר: לית הילכתא כתלמידי דרב ...

פירש רש"י, הסחתם דעתכם משתייה ואסור לכם לשתות עד לאחר ברכת המזון. וכתב הב"י [סי' קע"ט], דלכאורה משמע שאסור לשתות אפילו אם ירצה לברך בורא פרי הגפן, וכן נראה מדברי רשב"ם, וכן דעת הרשב"א. אמנם בחולין [פ"ז ב'] איתא נמי להאי עובדא מאי שנא מתלמידי דרב דהוו יתבי בסעודתא וכו', ופירש רש"י שם כיון דאמר הב ליברך גלי בדעתיה דגמר סעודתא ואסור לשתות עד שיברך לפניו, שאין מצטרפת לסעודה הראשונה. וכתבו שם התוס' והרא"ש ראיות לקיים פירוש זה שאם יברך הגפן רשאי לשתות. וכדבריהם משמע ברי"ף בסוגיין, וכן כתב הר"ן והמרדכי. וכ"כ הב"י בשם ה"ר יונה, דכל הגי רבוותא מסכימים לדעת אחת, הכי נקטינן.

ובדברי הטור משמע, שאע"פ שנטל ידיו יכול לאכול ולשתות קודם ברכת המזון, והוא שיברך עליו תחלה, והקשה ע"ז הב"י, דברא"ש [ברכות פ"ז סי' לא] כתב, שכל זמן שלא נטל ידיו יכול לאכול, ואם אמר הב לן ונברך כנטל ידיו דמי לפירוש רש"י ורשב"ם הנ"ל שאסור לאכול אף אם יברך ברכה ראשונה, ויש מחלקים בין שתייה לאכילה, ולא מסתבר. עכ"ד. משמע מדבריו, דבנטל ידיו אסור לאכול עד שיברך ברכת המזון לכו"ע, וכן כתב ה"ר יונה שאחר שנטל ידיו אין לו לשתות ואפילו בברכה.

וכתב הב"י, שדין זה שאחר נטילת מים אחרונים אסור לאכול עד שיברך ברכהמ"ז, לא מטעם היסח הדעת הוא, שהרי היסח הדעת אינו מזיק ברכה אחרונה על מה שאכל וכו"ל, אלא נראה שהטעם משום דקיימא לן תיכף לנטילת ידים ברכה כיון שנטל ידיו כדי להיות מזומן לברכה הוי כאילו התחיל כבר בברכה ואסור להפסיק באכילה ושתייה כלל, ואפילו בשיחה אין להפסיק.

ודעת הר"ן [בחולין שם] והרבינו יונה [בברכות מ"ב], לחלק בין שתיה לאכילה [והרא"ש הנ"ל הביא שיטה זו ודחאה], דשתיה משום שאין לה קבע כיון שאמרו 'הב לן ונברך' הוי נמלך וצריך לחזור ולברך, אבל אכילה יש לה קבע, שפעמים שאדם יושב בסעודה קטנה ונמשך לסעודה גדולה ומשום הכי אפילו גמר ואפילו סילק מותר לאכול עד שיטול ידיו ואינו צריך לברך.

וכתב הב"י, שנראה שלפי דבריו צריך לומר דעובדא דתלמידי דרב שע"י שאמרו 'הב לן ונברך' נאסר להם לשתות, לא היה קביעותם לאכילה אלא לשתייה, ואף שלשון הגמ' 'הוו יתבי בסעודתא' וגם שאמרו 'הב לן ונברך' משמע שהיתה שם אכילה, יש לומר שאכלו קצת כדי למתק השתייה, אבל עיקר קביעותם לא היתה אלא לשתייה. אך יותר נראה לפרש דברי הר"ן, שכשקבועים לאכילה ואמרו 'הב ונברך' הוי סילוק לשתיה ואסור לשתות בלא ברכה ומותר לאכול. אך קשה, שמאחר שאינו מצריך ברכה לאכילה, אינו בדין שצריך ברכה לשתיה שבאותה סעודה, שהרי סעודה אחת היא, וכשם

דף ק"ה

רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא, וקאי עלייהו רב המנונא סבא. אמרו ליה: זיל חזי אי מקדיש יומא נפסיק, וניקבעיה לשבתא. אמר להו: לא צריכיתו, שבתא קבעה נפשה ...

מבואר בסוגיא, שאין צריך להפסיק בעקירת שלחן כדי להבדיל בין סעודת חול לסעודת שבת, כי השבת עצמה קובעת את הסעודה שתהא נבדלת מסעודת חול ונחשבת מעתה לסעודת שבת. כי מאחר שהיא אוסרת עלינו לאכול עד שיקדש אין לך הפסק גדול מזה. ולכן, די בפריסת מפה על הלחם וקידוש, ואח"כ יכולים אתם להמשיך בסעודה.

וכן כתב הרמב"ם [פכ"ט ה"ה]. וכתב שם הרב המגיד, שנראה מדבריו שמותר לשתות מים קודם קידוש כמו קודם הבדלה. אבל הרשב"א [שו"ת ח"ג סי' רסד] אוסר, והביא ראיה מהירושלמי [ריש פירקין] וכתב שכן נהגו. וכן כתבו שם הגהות מיימוני בשם הר"מ, ודעת הטור [סי' רע"א] שאוסר לשתות אפילו מים, וכתב הב"י, שגם דברי הרמב"ם אפשר לפרש שמה שכתב לשתות מים מותר, לא קאי אקידוש אלא אהבדלה לחודה.

ובשו"ע [סימן רע"א סעיף ד'] כתב: אסור לטעום כלום קודם שיקדש, אפילו מים. ואפילו אם התחיל מבעוד יום, צריך להפסיק, שפורס מפה ומקדש.

וכתב המג"א [ס"ק ה'], שאף שאסור לטעום מ"מ שרי לרחוץ פיו כיון דאינו מכוין להנאת טעימה, וכן משמע בתרומת הדשן [סי' קנ"ה, ועי' תקס"ז ותרי"ב], ומשחשיכה אפילו לא קבל שבת. ואם קיבל שבת אפילו מבע"י אסור לטעום [ב"ח]. ונראה לי, שאם רוצה לקבל שבת מבע"י ולקדש ולאכול ולהתפלל ערבית בלילה רשאי [וכמ"ש סי' רס"ז, ועי' מש"כ ריש סי' ער"ב]. וכתב בשבלי הלקט, דאפילו אין לו אלא כוס אחד יקדש עליו ויברך בלא כוס ולא יאכל קודם, משא"כ בהבדלה [כמ"ש רס"י רצ"ו ס"ג ועי' ריש סי' קפ"ג]. ובמשנ"ב [ס"ק י"א י"ב ג'] הביא דבריו, והוסיף, שזהו רק איסור דרבנן והטעם כיון דחייב של הקידוש חל עליו מיד בכניסת שבת ואפילו לא קבל עליו שבת בהדיא דכיון שנעשה ספק חשיכה ממילא חל עליו שבת ואם קבל עליו שבת אפילו עדיין יום גדול דינא הכי [כנ"ל]. ואם רוצה לקבל שבת מבע"י ולקדש ולאכול ולהתפלל ערבית אח"כ בלילה רשאי ובתנאי שיהיה חצי שעה קודם זמן מעריב כדלעיל בסימן רל"ה ס"ב.

עוד כתב המג"א [ס"ק ו' ובמשנ"ב ס"ק י"ד], אף דבסימן תרנ"ב גבי לולב אינו פוסק כשהתחיל בהיתר, כאן צריך להפסיק כיון שקידוש מקמי סעודה אתקין ובמקום סעודה [ר"ן שבת ט' ב' מדפי הגמ', הובא בדברינו שם].

כתב המשנ"ב [ס"ק ט"ו], שהטעם שפורס מפה הוא כדי לכסות הפת עד אחר הקידוש ואח"כ יסירנה, כי היכי דתתראה דאתא הסעודה השתא ליקרא דשבתא, ואף אם

שאינו מצריך ברכה למה שיאכל כך אינו מצריך ברכה למה שישתה באותה אכילה.

והרמב"ם [פ"ד ה"ז - ח'] כתב: גמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח"כ נמלך לאכול או לשתות, אף על פי שלא שינה את מקומו חוזר ומברך, ואם לא גמר בלבו אלא דעתו לחזור לאכול ולשתות אפילו פסק כל היום כולו אין צריך לברך. שנים שהיו שותים ואמרו 'בואו ונברך ברכת המזון' או 'בואו ונקדש קידוש היום', נאסר עליהם לשתות עד שיברכו או יקדשו, ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיברכו או יקדשו אף על פי שאינם רשאים, צריכים לחזור ולברך תחלה בורא פרי הגפן ואח"כ ישתו, אבל אם אמרו 'בואו ונבדיל' אין צריכים לחזור ולברך. עכ"ל.

ותמה עליו הראב"ד, שהרי בסוגיא בברכות [שם] מבואר למסקנא שאפילו גמר בדעתו שלא לאכול עוד וגם סילק האוכל מעל השולחן יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא נטל ידיו, וא"כ היאך פסק דגמר אסור לאכול.

וכתב הב"י, שאפשר לומר שהרמב"ם סובר שכיון שמצינו בעובדא דתלמידי דרב שע"י אמירת 'הב לן ונברך' אסור לשתות מפני שהסיח דעתו מאכילה ושתיה, ממילא משמע שכל שגמר בלבו מלאכול עוד אסור לו לאכול.

ובשו"ע [סימן קע"ט סעיף א'] פסק: גמר סעודתו ונטל ידיו מים אחרונים, אינו יכול לאכול ולא לשתות, עד שיברך בהמ"ז; ואם אמר 'הב לן ונברך', הוי היסח הדעת ואסור לו לשתות אלא אח"כ יברך עליו תחלה, ואכילה דינה כשתיה להרא"ש; אבל להר"ר יונה והר"ן אכילה שאני, שאע"פ שסילק ידו מלאכול ואפילו סלקו השולחן אם רצה לחזור לאכילתו א"צ לברך פעם אחרת, שכל שלא נטל ידיו לא נסתלק לגמרי מאכילה.

דף ק"ד

... והאמר, לא תלתא אמר ולא שבע אמר! - אמר ליה: איברא, בין יום השביעי לשת ימי המעשה - מעין חתימה היא, ואמר רב יהודה אמר שמואל: המבדיל צריך שיאמר מעין חתימה סמוך לחתימתו. ופומבדיתאי אמרי: מעין פתיחתן סמוך לחתימתן ...

ופסקו הרי"ף והרא"ש כמאן דאמר מעין חתימתן סמוך לחתימתן, ולכן צריך לומר בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת, וכן נפסק בטור סי' תע"ג, והובא לעיל דף ק"ג, עיי"ש שהארכנו.

... מאי חתים? רב אמר: מקדש ישראל ושמואל אמר: המבדיל בין קודש לחול, לייט עלה אביי, ואיתימא רב יוסף, אהא דרב ...

העתיק הרמב"ם [פכ"ט משבת ה"ג] כדברי שמואל, וכן נראה מדברי הרי"ף והרא"ש, וכן העתיק הטור סי' רצ"ט.

לא ישוב עדיין לאכול ג"כ דינא הכי צריך פריסת מפה בעת הקידוש וכדלקמן בס"ט אלא דקמ"ל בזה דאף שהוא באמצע אכילתו די בפריסת מפה.

סבור מינה: כי היכי דקבעה לקידוש - כך קבעה להבדלה. אמר להו רב עמרם: הכי אמר רב: לקידוש - קובעת, ולא להבדלה קובעת ...

פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם [פכ"ט משבת ה"ה] כפשטות הגמ' שמותר לשתות מים קודם הבדלה, ודלא כרב הונא דאסר לשתות מים.

ומבואר בגמ', שאם היה אוכל וחשכה לו במוצ"ש, יכול להמשיך ולאכול, אבל לא לשתיה. ופירש רש"י, ששתיה לאו דבר חשוב הוא ומפסקי. וכתב הב"י [סי' רצ"ט], שנראה מדבריו שמה שמפסיק לשתיה, היינו בשלא היה קבוע אלא לשתיה, אבל אם היה קבוע לאכילה שאינו צריך להפסיק שותה בתוך סעודתו ואינו צריך להפסיק משתיה. וכתב סמ"ג, שהרי"ף מפרש שמועה זו בספק חשכה, אבל ודאי חשכה פורס מפה ומבדיל וגומר סעודתו. והרא"ש בסוגיין כתב כן בשם בעל העיטור, ודחה דבריו, והעלה דאפילו חשכה ודאי אינו מפסיק. אבל מהר"י קולון [שורש צ"ו] פסק כדברי הרי"ף וסמ"ג.

בשו"ע [סימן רצ"ט סעיף א'] כתב: אסור לאכול שום דבר, או אפילו לשתות יין או שאר משקין חוץ ממים, משתחשך עד שיבדיל. אבל אם היה יושב ואוכל מבעוד יום וחשכה לו, א"צ להפסיק [אפילו משתייה. רמ"א. ועפ"י מה שנתבאר בב"י]. ואם היה יושב ושותה וחשכה לו, צריך להפסיק [דעת הרא"ש]. וי"א דה"מ בספק חשיכה, אבל בודאי חשיכה אפילו היה יושב ואוכל פורס מפה ומבדיל וגומר סעודתו [דעת הרי"ף והסמ"ג]. וכתב הרמ"א: והמנהג פשוט כסברא הראשונה.

ו**כתב במשנ"ב** [ס"ק א'], דלעיל בסימן רס"א כתב, דנקטין לספק חשיכה תיכף מששקעה החמה לענין הדלקת הנרות וכל מלאכה ומ"מ נ"ל דלענין אכילת סעודה שלישית אם לא אכל מקודם בודאי צריך לאכול אפילו אחר שקיעה ואפילו לשאר אכילה אם הוא תאב לאכול ולשתות ג"כ אין להחמיר עד חצי שעה שקודם צה"כ. כתב המג"א דמה שכתב המחבר משתחשך מיירי כשלא התפלל ערבית אבל אם התפלל ערבית אפילו אם התפלל מבע"י [דיש אופן שמותר וכבס' רצ"ג] חלה עליו חובת הבדלה ואסור לאכול עד שיבדיל על הכוס.

עוד כתב [ס"ק ב' ג' ד'], שאפילו רק התחלה בעלמא שבירך ברכת המוציא מבע"י ונשתהה לאכול עד שחשכה, נחשב ל'התחיל לאכול'. אמנם אם התחיל באיסור פוסק ומבדיל אך בלא"ה צריך לפסוק משום ק"ש של ערבית שהיא דאורייתא אם התחיל לאכול בתוך חצי שעה שקודם צה"כ וכדלעיל בסימן רל"ה ואין לסמוך על קריאת השמש לבהכ"נ [ואפילו במקום שדרך לקרות] אלא אם רגיל לילך לבהכ"נ במוצ"ש. וכשהתחיל בהיתר אפילו לק"ש ותפלה א"צ להפסיק באמצע

סעודתו כיון שהתחיל מבע"י דהיה בהיתר ואין להחמיר בזה להפסיק שאם היה מפסיק באמצע נראה כמגרש המלך ודומה לזה דרשו במכילתא זכור ושמור שמרהו ביציאתו כאדם שאינו רוצה שילך אוהבו מאצלו כ"ז שיכול. ואם הפסיק תוך הסעודה והתפלל כתב המ"א דאפשר דחלה עליו חובת הבדלה ואסור לאכול עד שיבדיל.

דף ק"ו

... רב אשי אמר: טעמו פגמו וכוס של ברכה צריך שיעור - חדא מילתא היא. והכי קאמר: מאי טעמא טעמו פגמו - משום דכוס של ברכה צריך שיעור. רבי יעקב בר אידי קפיד אחצבא פגימא, רב אידי בר שישא קפיד אכסא פגימא, מר בר רב אשי קפיד אפילו אחביתא פגימא.

פירש רשב"ם הקפידא של רב אידי בר שישא אכסא פגימא, לקידוש ולהבדלה ולברכת המזון ולכל ברכות שתיקנו לסדרן על היין שלא יברך על כוס פגום, אבל אם רוצה לשתות יין צריך לברך בורא פרי הגפן שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה. ומר בר רב אשי הקפיד אפילו על 'חביתא', דהיינו חביות קטנות, אבל אם חבית של עץ גדולה אין להקפיד ע"כ.

והטור [סי' קפ"ב] העתיק הגמ', וכתב 'חצבא' במקום 'חביתא' [בהנהגת מר בר רב אשי]. וכתב הב"י, שנראה טעמו בזה מחמת דברי הרשב"ם שבחביות גדולות אין להקפיד, אלא שמכל מקום היה לו לכתוב בפירוש דבחבית גדולה אין להקפיד. אבל רבינו ירוחם כתב, ויין פגום נקרא אפילו שתה מן החבית.

ובשו"ע [סימן קפ"ב סעיף ג'] כתב: צריך שלא יהא פגום, שאם שתה ממנו, פגמו ... ואפילו שתה מהכד או מחבית קטנה, הוי פגום; אבל אם שתה מחבית של עץ גדולה, אין להקפיד [כדעת הרשב"ם, וכדיק דברי הטור, ודלא כרבינו ירוחם].

כתב המשנ"ב [ס"ק י"ז], שע"י שפגמו אינו ראוי עוד לברך עליו בהמ"ז וה"ה לקידוש ולהבדלה וכדלקמן בסימן רע"א ס"י וסימן רצ"ו ס"א, ואפילו טעם ממנו רק משהו בעלמא.

עוד כתב [ס"ק כ"א], שיש מחמירים אף מחבית גדולה [א"ה]. וכדעת רבינו ירוחם] ויש לחוש לדבריהם לכתחלה שלא להניח לשתות אפילו מפי ברזא מחבית גדולה.

תנו רבנן זכור את יום השבת לקדשו - זוכרהו על היין. אין לי אלא ביום, כלילה מנין - תלמוד לומר זכור את יום השבת לקדשו ... הכי קאמר: זכור את יום השבת לקדשו - זוכרהו על היין בכניסתו. אין לי אלא כלילה, ביום מנין - תלמוד לומר זכור את יום השבת. ביום מאי מברך? - אמר רב יהודה: בורא פרי הגפן ...

כתבו רש"י והרשב"ם, שקידוש היום נקרא 'קידושא רבה' כיון שנוסח זה של 'הגפן' נאמר בכל הקידושים. אמנם הר"ן כתב, שהטעם שנקרא כן הוא בלשון סגי נהור מפני

שזה הקידוש אינו כלל דאורייתא רק שתקנוהו לכבוד שבת ואסמכוהו אקרא. וכן הריטב"א כתב בשם הרא"ש שקידוש זה מדרבנן.

עוד כתב הר"ן, דמ"מ כיון דתקנוהו רבנן כעין קידוש אפשר שאף ביום אסור לטעום קודם שיקדש, ואפשר שצריך ג"כ שיהא במקום סעודה כקידוש של לילה, וכ"כ הרמב"ם [פכ"ט מהלכות שבת] אבל הראב"ד השיגו, וכתב דכיון דהאי קידושא מדרבנן בעלמא הוא מותר לטעום קודם שיקדש ולא אסרו אלא לקידוש של לילה.

בשו"ע [סימן רפ"ט סעיף א'] כתב: יהיה שלחנו ערוך ומטה מוצעת יפה ומפה פרוסה כמו בסעודת הלילה, ויברך על היין בפה"ג והוא נקרא קידושא רבא. ואחר כך יטול ידיו ויבצע על לחם משנה כמו בלילה ויסעוד, וגם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה ושלא יטעום קודם לו כלום כמו בקידוש הלילה. ומיהו לשנות מים בבוקר קודם תפלה מותר, מפני שעדיין לא חל עליו חובת קידוש.

כתב המשנ"ב [ס"ק ב' ו'], יש נוהגין לפתוח מתחלה פסוק ושמרו בני ישראל וגו' או זכור את יום השבת עד ויקדשהו ויש מההמון שפותחין מעל כן ברך וגו' ושלא כדין הוא דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן. ונקרא 'קידושא רבא' שהוא כמו שקורין סגי נהור מפני שזה הקידוש אינו כלל דאורייתא רק שתקנוהו לכבוד שבת ואסמכוהו אקרא [א"ה. וכפירוש הר"ן הנ"ל]. ובאיסור שלא יטעום גם הנשים שייכים בענין זה דכל מילי דשבת איש ואשה שוין.

עוד כתב [ס"ק ד'] בשם הרוקח, אחר שאכלו כל צרכן יש מזמרים זמירות ושבח להקב"ה. וטוב ללמוד תורה במקצת קודם אכילה.

אמרי בני רבי חייא: מי שלא הבדיל במוצאי שבת - מבדיל והולך בכל השבת כולו ועד כמה? - אמר רבי זירא: עד רביעי בשבת ...

ולקמן [ק"ז א'] איתא [לפי הגירסא שלפנינו], אמר רבא הלכתא, מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולו. וכן גרסו התוס' והרא"ש, ופירשו שהכונה עד יום רביעי. וכן דעת הרמב"ם [פכ"ט ה"ד]. אמנם גירסת הרי"ף והגאונים "מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל היום כולו". וכתב הרב המגיד שכן דעת האחרונים.

והרמב"ם [שם] כתב, שמבדיל והולך עד סוף יום רביעי. והקשה הב"י [ס' רצ"ט], שבגמרא משמע בהדיא דעד יום רביעי ולא יום רביעי בכלל, שהרי יום רביעי מכלל שבוע הבא הוא נחשב לענין גיטין, וכן מבואר להדיא ברשב"ם. וכתב, שאפשר שגירסא אחרת היתה לו בגמ'.

וכתב בתרומת הדשן, לעניין בני אדם שמתענים שלשה ימים רצופים מיד אחר השבת, איך יעשו בהבדלה על הכוס הואיל ואין יכולין לשנות במוצאי שבת, וכתב שיש בזה ג'

דרכים. א. שיבדיל מבעוד יום שאז עדיין לא התחיל התענית, ואין לומר שכיון שהבדיל עשאו חול ונאסר לו לשתות, כי כיון שמעצמו קבל עליו תענית זו, לא שייך לומר שיחול עליו על כרחו, וכדאמרינן גבי תשעה באב [עי' פסחים נ"ד א'], ואי מצד חובת הנדר, הא קיימא לן [נדרים ל' ב'] בנדרים הלך אחר לשון בני אדם, ובלשון בני אדם אינו נקרא לילה לענין ההבדלה. ב. שיבדיל בסוף יום שלישי בתחלת ליל רביעי שאז נגמרה תעניתו, ואף שעד רביעי יכול להבדיל ולא עד בכלל [כמשמעות הגמ', וכמש"כ רשב"ם, ודלא כהרמב"ם הנ"ל], שאני הכא שלא היה יכול לאכול קודם לכן, אך אין דרך זה מחוור כל כך. ג. שאם יש אצלו במוצאי שבת מי שמבדיל יכול לצאת עמו בברכה ויענה אמן, ויוצא אפילו שאינו טועם. וזה המחוור שבכל הדרכים.

ומבואר בגמ', שדוקא בורא פרי הגפן שדוקא על האש אינו מברך אלא במוצאי שבת. ובטור [שם] כתב דכמו"כ אינו מברך על הבשמים. וביאר הב"י, שהטור למד לדין בשמים מכל שכן, שהרי אינם אלא להשיב הנפש שדואגת על יציאת שבת ולא שייך אלא סמוך ליציאתו.

ברי"ף כתב, שאף אם לא הבדיל במוצ"ש וטעם, יכול להבדיל, אמנם הב"י הביא בשם הבה"ג, שאם טעם וגם לא הבדיל במוצ"ש אינו מבדיל.

בשו"ע [סימן רצ"ט סעיף ו'] כתב: שכח ולא הבדיל במוצ"ש, מבדיל עד סוף יום ג' [כמשמעות הגמ', וכמש"כ רשב"ם, ודלא כהרמב"ם הנ"ל]. וי"א שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר [דעת הרי"ף והגאונים], ודוקא בפה"ג והמבדיל בין קודש לחול, אבל על הנר ובשמים אינו מברך אלא במוצ"ש [כדאיתא בגמ' על נר, ובטור על בשמים]. ויש מי שאומר דהא דקי"ל טעם מבדיל ה"מ היכא דהבדיל בליל מוצ"ש, אבל אם לא הבדיל בלילה כיון שטעם שוב אינו מבדיל [שיטת הבה"ג]. וכתב הרמ"א: והעיקר כסברא הראשונה [אתרויהו יש אומרים קאי. משנ"ב ס"ק י"ט]. ומי שמתענה ג' ימים וג' לילות ישמע הבדלה מאחרים, ואם אין אחרים אצלו יכול להבדיל בשבת מבע"י ולשתות ולקבל אח"כ התענית עליו [כמש"כ התרומת הדשן].

דף ק"ז

לשנה תו איקלע לאתרין, לא הוה לן חמרא, אייתינא שיכרא. אמר: אי הכי - חמר מדינה הוא. אבדיל וטעים מידי.

כתבו התוס' והרא"ש, שאין מבדילין על הפת אבל מבדילין על השכר אם הוא חמר מדינה. וכתב הטור [ס' רצ"ו] בשם הגאונים, שאף שאין מבדילים על הפת, מ"מ אם חל י"ט במוצ"ש מבדילים עליו כיון שמקדשין עליו הקידוש עיקר, ואגב הקידוש מבדילים ג"כ עליו. אמנם כתב בשם הרא"ש שעדיף יותא לעשות שניהם על שכר.

ובשו"ע [סימן רצ"ו סעיף ב'] כתב: ואין מבדילין על הפת, אבל על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה וה"ה לשאר משקין,

חוץ מן המים. וכתב הרמ"א : וטוב יותר להבדיל על כוס פגום של יין, מעל שכר [אבודרהם]. ונהגו להבדיל במוצאי פסח על שכר ולא על יין, משום דחביב עליו.

וממשיך השו"ע : ביו"ט שחל להיות במוצ"ש, שיש בו קידוש שהוא נאמר על הפת, י"א שאגב הקידוש מבדילין ג"כ עליו [דעת הגאונים]. וי"א שיותר טוב לומר הקידוש והבדלה שניהם על השכר [דעת הרא"ש]. וכתב הרמ"א : והסברא ראשונה עיקר.

ביאר המשנ"ב [ס"ק ז'] הטעם שהבדלה שונה מקידוש שמקדשים על הפת, דשאני קידוש שהוא במקום סעודה והוי מענין הצריך לקידוש משא"כ הבדלה.

עוד כתב [ס"ק ח' ט' י' י"א], שעל השכר מבדילין רק אם אין לו יין, ואם יש לו יין הוא קודם לכל המשקין. וחז"ל הפליגו ג"כ בגדול המצוה ואמרו המבדיל על היין או שומע מאחרים שמבדילין הקדוש ברוך הוא קוראהו קדוש ועושהו סגולה שנאמר והייתם לי סגלה מכל העמים ואומר ואבדיל אתכם מן העמים [טור]. וחמר מדינה היינו משקין שרגילין לשתות אבל משקין שרגילין בפסח כגון מי לאקריץ אינו חמר מדינה כיון שאין רגילין לשתותו כל השנה וה"ה כל כיוצא בזה ואפילו מי דבש לא הוי חמר מדינה אלא במדינות שרגילין לשתותן אבל במקום שאין שותין אותו אלא לפרקים לא הוי חמר מדינה וגרע משכר. ועל יי"ש אין כדאי להבדיל, דהא כתב המג"א דכוס הבדלה רגיל המבדיל לשתותו כולו ואין משקה ממנו בני הבית וביי"ש קשה לקיים זה אך כשאין לו משקה אחר יכול להבדיל עליו ואך שיזהר לשתות ממנו עכ"פ כמלא לוגמיו שהוא רוב רביעית וא"ל לא יצא. כתב בשערי תשובה בשם הברכי יוסף דעל חלב ושמן אין להבדיל שאין רגילין לשתותו למשקה: [וע"ע לעיל בסימן רע"ב ס"ט במ"ב ובה"ל שם מהו חמר מדינה]. ועל קווא"ס ובארשט מוכח מט"ז בסימן קפ"ב וא"ר שם דאף בשעת הדחק אין מברכין דאף שהמונים שותין אותן מ"מ לא חשיבי וכמו מים הוא [ואף דעת המ"א שם דהעתיק דעת רש"ל להקל בשעת הדחק היינו דוקא גבי כוס בהמ"ז שאין בו חשש ברכה לבטלה וכדמוכח בתשובת רש"ל משא"כ בהבדלה. ובח"א כתב דבשעת הדחק יש להבדיל על משקה קווא"ס ולא ידעתי טעמו ואולי מיירי בשנעשה משקה חשוב כעין משקה שכר וגם זה דוקא אם עיקר שתיית ההמון הוא מהמשקה הזה דאל"ה לא הוי חמר מדינה]. והמג"א מצדד דבמקום שהשכר הוא חמר מדינה, יש

לומר דעדיף מכוס יין פגום. ועיין בביאור הגר"א שכתב ג"כ דדינא דהרמ"א הוא דוקא כשהשכר אינו חמר מדינה.

דף ק"ח

... איתמר: מצה - צריך הסיבה ...

כתב הרא"ש, שאם לא הסב צריך לחזור ולאכול בהסבה. וכן העתיק הטור [ס' תע"ה], וכן פסק השו"ע [ס' תע"ב סעיף ז'].

ואמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בארבעה כוסות הללו, שאף הן היו באותו הנס ...

וכתב הטור [ס' תע"ב], שמטעם זה חייבות הנשים בכל מצוות הלילה. וכן פסק בשו"ע [שם ס"ד].

שתאן בבת אחת, רב אמר: ידי יין - יצא, ידי ארבעה כוסות - לא יצא. השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא. אמר רב נחמן בר יצחק: והוא דאשתי רובא דכסא.

משמע בגמ', שאין צריך שישתה כולו אלא רובו. אמנם התוס' כתבו, דלכתחילה צריך לשתות רביעית. וכן משמע מדברי הרא"ש.

וכתב הב"י [ס' תע"ב] בשם הכל בו, אם היה כוס גדול שיש בו שתי רביעיות, שותים בו שנים זה אחר זה ויוצאין. וכתב הארחות חיים, אם היה כוס גדול שיש בו שתי רביעיות שותין בו שנים או יותר לפי הרביעיות ויוצאין, שמאחר ששתה מלוא לוגמיו אפילו מכוס קטן שאינו מחזיק רק רביעית משקה לבניו ולבני ביתו הקטנים. והרמב"ן כתב, שצריך לשתות רוב מכל כוס אפילו מחזיק כמה רביעיות.

עוד כתב הב"י בשם הרוקח, וצריך לשתות השיעור שלא בהפסק גדול בנתיים.

בשו"ע [סימן תע"ב סעיף ט'] כתב : שיעור הכוס, רביעית לאחר שימזגנו, וישתה כולו או רובו. ואם יש בו הרבה רביעיות, שותין ממנו כל כך בני אדם כמנין רביעיות שבו [דעת הכל בו]. ויש אומרים שצריך לשתות רוב הכוס, אפילו מחזיק כמה רביעיות [דעת הרמב"ן]. וכתב הרמ"א : וצריך לשתות השיעור שלא בהפסק גדול בנתיים [כמש"כ הב"י בשם הרוקח].